

شناسایی و بررسی مؤلفه‌های دخیل در ارتقای کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی

حسن پاشاشریفی^{۱*}، مالک میرهاشمی^۲، پرویز نامی^۳

چکیده

هدف از این تحقیق شناسایی و بررسی مؤلفه‌های دخیل در ارتقای کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی بوده است. روش انجام پژوهش آمیخته و جامعه آماری آن شامل اعضای هیئت‌علمی، مدرسان شاغل و دانشجویان دانشگاه‌های پزشکی و پرستاری بقیه‌الله، دانشکده‌های مهندسی امام حسین^(ع)، علوم و فنون هوایی شهید ستاری و دانشگاه افسری امام علی^(ع) بوده است. از میان جامعه خبرگان (استادان) تعداد ۲۳ نفر از میان آنها به صورت هدفمند و با روش گلوله برفی برای انجام مصاحبه عمیق انتخاب شدند. از میان دانشجویان نیز به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و با استفاده از رابطه کوکران در جامعه محدود تعداد ۳۸۶ نفر انتخاب گردیدند. برخی از پرسش‌نامه‌های عودت داده شده و برخی نیز به علت نقص در خروجی‌ها کنار گذاشته شدند. در نهایت نیز ۲۹۴ پرسشنامه تکمیل شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها پس از جمع‌آوری و کدگذاری از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی (میانگین، فراوانی و انحراف معیار، معادلات ساختاری، خی دو، همبستگی و تحلیل واریانس فریدمن) در نرم‌افزارهای Lisrel و SPSS استفاده شد. تنظیم و تدوین عوامل تشکیل‌دهنده کیفیت یادگیری در دانشگاه‌های نظامی در سه بخش صورت گرفت که عبارتند از: نخست بررسی نتایج حاصل از مطالعه پیشینه تحقیق برای به دست آوردن عوامل اصلی تشکیل‌دهنده کیفیت آموزشی در مؤسسات آموزش عالی نظامی. دوم تنظیم گویه‌های پرسشنامه برای پیاده‌سازی اولیه و سوم اجرای نهایی و اعتباریابی الگوی پیشنهادی برای سنجش کیفیت یادگیری در مؤسسات آموزش عالی نظامی. ضریب روایی عوامل اصلی تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری دانشگاه‌های نظامی از طریق آلفای کرونباخ محاسبه شد و در آخر نتایج به دست آمده از تحقیق به شناسایی مؤلفه‌های دخیل در ارتقای کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی منتهی گردید.

واژه‌های کلیدی: کیفیت یادگیری، علوم و فنون نظامی، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی.

۱. استاد روانسنجی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دماوند، ایران، (* نویسنده مسئول); hpssr@yahoo.com
۲. دانشیار روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دماوند، ایران
۳. دانشجوی دکتری روانشناسی، گرایش تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، دماوند، ایران

مقدمه

روندهای جهانی برای افزایش تقاضای دریافت آموزشهای عمیق و اثربخش، نهادها و مؤسسات آموزش عالی را بر آن داشته که جهت‌گیری‌های خود را در برنامه‌هایشان به سمت ارائه آموزشهای باکیفیت سوق دهند (پازارگاردی، ۱۳۷۷؛ بازرگان، ۱۳۸۵ و مطهری‌نژاد، ۱۳۹۱). افزایش تقاضا، فراگیر شدن آموزش عالی و وجود محدودیت‌های ناشی از بودجه و هزینه‌های عمومی، حساسیت و مطالبات ذینفعان را برای دریافت آموزشهای کیفی در تمامی مقاطع آموزش عالی و نیز ارتقای ارزش‌افزوده آن مضاعف نموده است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۲). از این‌رو دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به دلیل ضرورت‌های مرتبط با مقوله‌هایی نظیر تقاضاگرایی، مشتری‌گرایی، تعامل با جامعه و جهان پیرامون، ایجاد تناسب با نیازهای متحول شده کسب‌وکارهای امروزی و بروز انتظارات جدید، عموماً کم‌وبیش با مسئله کیفیت مواجه هستند (خراسانی، ۱۳۸۷). کیفیت در آموزش عالی به تلاش برای برآورده ساختن انتظارات افراد و جامعه از طریق آموزش، پژوهش و عرضه خدمات علمی و تخصصی از طریق دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اطلاق می‌گردد (رحیمی و همکاران، ۱۳۸۱). از یک منظر نیز کیفیت آموزش عالی به مطلوبیت و بهبود یادگیری فراگیران، اثربخشی تحقیقات صورت گرفته در آن دانشگاه و نیز خروجی مرتبط با خدمات علمی و تخصصی موردنیاز جامعه و بازار کار که توسط پژوهشگران و اعضای آن دانشگاه برای حل مسائل جامعه موردنظر عرضه می‌شود و نیز کوششی که آن‌ها در راستای گسترش مرزهای دانش به انجام می‌رسانند، بستگی دارد (سراجی، ۱۳۹۰).

امروزه دانشگاه‌های علوم و فنون نظامی با فراهم آوردن زمینه‌ها، تجارب و فن‌آوری‌های نوین در تمامی ابعاد موردنیاز واحدهای نظامی و اجتماعی در کشورها، محیط‌های آموزشی گسترده‌ای را برای فراگیران خود ایجاد نموده‌اند که اساساً با محیط‌های آموزش سنتی متفاوت بوده و می‌تواند نیازهای بخش‌های مختلف نظامی و اجتماعی را برآورده نماید. بخش‌های آموزشی، خدماتی و فن‌آورانه مهم‌ترین قسمت‌های یک از سیستم پیچیده یادگیری در مؤسسات و دانشگاه‌های نظامی به شمار می‌روند (انگلفسکی و هادزی، ۲۰۱۴). کیفیت

یادگیری در دانشگاه‌های نظامی، فرآیندی است که به منظور ارتقای سطح اثربخشی و عمق‌بخشیان به فرآیند یاددهی - یادگیری در محیط نظامی و پاسخگویی مؤثر به نیازهای پیچیده جوامع برای حفظ کیان و دفاع از حریم زمینی، هوایی و دریایی آن‌ها از طریق برنامه‌های و آموزش‌های مستمر انجام می‌شود (همان منبع، ۲۰۱۴). همسو با توسعه دوره‌های آموزش نظامی در سطح مؤسسات آموزش عالی نظامی، توجه به ارزشیابی کیفیت این دوره‌ها نیز از چند جنبه اهمیت یافته است؛ نخست اینکه مدیران و سیاست‌گذاران این دوره‌ها برای افزایش اثربخشی دوره‌ها به خودارزیابی مداوم برای توسعه توانمندی‌های خود نیاز دارند. دوم اینکه، طراحی و تبیین دوره‌های آموزش نظامی باکیفیت در سطوح ملی و بین‌المللی به توسعه افق‌های تدوین‌شده برای پیشبرد فعالیت‌های نظامی در این حوزه‌ها کمک خواهد کرد و سوم آنکه ارتقا و اجرای آموزش‌های نظامی باکیفیت امکان توجه و رضای نیازهای امنیتی را در جوامع پیش‌ازپیش فراهم می‌سازد و زمینه مناسبی برای توسعه برنامه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مردمان یک مملکت را به وجود می‌آورد (جیلمن و هرولد، ۲۰۰۲). کیفیت یادگیری در مؤسسات آموزش عالی نظامی به کیفیت تمامی مؤلفه‌ها و عوامل بستگی دارد که در ارائه و پیاده‌سازی اثربخش این نوع از نظام آموزشی مشارکت دارند، برخی این عوامل عبارت هستند از:

کیفیت دانشجویان: که شامل توانایی‌ها و استعداد‌های ذاتی فراگیران، شرایط محیطی، شرایط اقتصادی و اجتماعی آن‌ها می‌باشد؛

کیفیت مربیان و مدرسان دوره‌های نظامی: شامل میزان تحصیلات و آموزشی که دریافت داشته‌اند، میزان مسئولیت و تعهد آن‌ها در قبال دانشجویان، میزان تجربه‌ی تدریس و حقوق و دستمزدی که دریافت می‌دارد؛

کیفیت امکانات و تجهیزات آموزشی و کمک‌آموزشی در محیط دانشگاه نظامی: شامل کتاب و جزوات آموزشی، تجهیزات و وسایل کمک‌آموزشی، و حمایت و پشتیبانی نظام اداری (دیوزو^۲ و همکاران، ۲۰۱۴).

۱. Gilman & Herold

۲. Djozo

برخی از مهمترین مؤلفه‌های کیفیت یادگیری در مؤسسات آموزش عالی نظامی عبارتند از: سبک‌های یاددهی - یادگیری مدرسان بر اساس تفاوت‌های فردی فراگیران، میزان مشارکت و همکاری فراگیران علوم و فنون نظامی، میزان اطلاعات مفید و کاربردی که به فراگیران در دوره‌های آموزش نظامی در مؤسسات آموزش عالی نظامی ارائه می‌شود، سازمان‌دهی دوره‌های آموزش نظامی، میزان توجه به ویژگی‌های محتوایی در دروس مهارتی و کاربردی با توجه تسلیحات و جنگ‌افزارهای روز نظامی، اهداف یادگیری علوم و فنون نظامی، سبک‌های یاددهی و یادگیری و روش‌های ارائه علوم و فنون نظامی و مواد آموزشی با توجه به نیازهای نظامی جامعه، توجه به روش‌های هزینه و فایده‌های در ارائه آموزش‌های نظامی، توجه به فناوری‌های جدید نظامی و آموزش‌های مرتبط با راه‌اندازی و نگهداری و تعمیر تسلیحات و تجهیزات نظامی به فراگیران دوره‌های آموزشی در مؤسسات آموزش عالی نظامی (فلاح و همکاران، ۱۳۹۷). از این رو برای ارزیابی کیفیت یادگیری در آموزش‌های مرتبط با علوم و فنون نظامی لازم است عوامل زیر مدنظر قرار گیرد:

نخست: کیفیت محتوای دوره‌های آموزش نظامی که می‌تواند برای ارزیابی معیارهایی نظیر میزان به‌روز و علمی بودن محتوای آموزشی با توجه پیشرفت‌های اخیر نظامی، ساختار و معماری محتوا، استفاده مناسب از ابزارهای شبیه‌سازی رزم واقعی و توجه به جنبه‌های فنی مورد استفاده قرار گیرد.

دوم: طراحی برنامه درسی برای دوره آموزش نظامی: این بخش می‌تواند بر نحوه تأثیرگذاری اصول و مبانی علوم و فنون نظامی بر مؤلفه‌ها و شکل‌دهی روابط میان آن‌ها اطلاق گردد که در ارزیابی و اعتبارسنجی کیفیت دوره‌های آموزشی؛ که در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی لازم است شیوه طراحی دوره و طرح درس‌ها، فعالیت‌ها و راهبردهای آموزشی، ارتباط و تعامل میان مربیان و دانشجویان افسری، منابع و مواد کمک‌آموزشی، ارزیابی فراگیران و بازخوردهای به‌دست‌آمده از آن‌ها مورد توجه قرار گیرد.

سوم: فن‌آوری‌های روز نظامی: استفاده از شبیه‌سازهای آموزشی که بستر پیاده‌سازی طرح درس‌ها در مؤسسات آموزش عالی نظامی است. در ارزشیابی کیفیت دوره‌های آموزش نظامی لازم است به فن‌آوری‌های آموزشی، شبیه‌سازهای نظامی، آموزش‌های مرتبط با نیازهای فن‌آورانه بخش‌های نظامی، نگهداری، تعمیر و پشتیبانی فنی برای فناوری‌های نظامی توجه

شود.

چهارم: مدیریت دوره‌های آموزشی در دانشگاه‌های نظامی: برای ارزیابی کیفیت دوره‌های آموزش علوم و فنون نظامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی باید ساختار دانشگاه، فعالیت‌های مرتبط با برنامه‌ریزی و امور مرتبط با علوم و فنون نظامی مدنظر قرار گیرد.

پنجم: حمایت و پشتیبانی از فراگیران علوم و فنون نظامی: در محیط‌های دانشگاهی و مؤسسات آموزش عالی نظامی باید زمینه مناسبی برای پشتیبانی از فراگیران نظامی فراهم شود. در ارزیابی کیفیت این دوره‌ها؛ سازوکارهای مربوط به خدمات آموزشی، پشتیبانی اداری و پشتیبانی فنی از فراگیران مدنظر قرار می‌گیرد.

ششم: پشتیبانی از مربیان و مدرسان در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی: مربیان و استادان برای اجرای اثربخش نقش‌های خود در فرآیند یاددهی - یادگیری به پشتیبانی‌های لازم نیاز دارند که از آن جمله می‌توان به شیوه‌ها و اقدام‌هایی که برای راهنمایی و کمک به اساتید برای طراحی آموزش ارائه می‌شود و نیز پشتیبانی اداری، مالی و خدماتی ایشان.

هفتم: ارزشیابی دوره‌های علوم و فنون نظامی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی: تعبیه روش‌های ارزیابی مستمر و مرتبط می‌تواند گامی در جهت تضمین کیفیت دوره‌های ارائه‌شده در مؤسسات آموزش عالی نظامی محسوب شود (عباسیان و رستم‌زاده، ۱۳۹۳؛ فلاح و همکاران، ۱۳۹۷؛ انگلفسکی، ۲۰۱۱).

امروزه روند توسعه کمی روی‌داده در فرآیند آموزش و یادگیری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش نظامی تا بدان جاست که تقریباً اغلب دوره‌های آموزشی موردنیاز فضای نظامی کشور در این دانشگاه‌ها دایر شده است و این دانشگاه‌ها در حال جذب و تربیت دانشجویان جدید با سطوح علمی، مهارت‌های متفاوت و زمینه‌های دانشی مختلف هستند تا بتواند نیازهای بخش‌های مختلف صنایع نظامی را پاسخگو باشد (عباسیان و رستم‌زاده طرقلبه، ۱۳۹۳). در کنار عدم وجود چارچوب‌های بومی برای کیفیت‌بخشی به دوره‌های عالی آموزش نظامی برگزارشده از طریق این دانشگاه‌ها در کشور، لزوم گسترش دوره‌های آموزشی برای تقویت بنیه علمی دانش‌آموختگان و نیز عدم وجود ادبیات غنی در این حوزه، پاسخ به چالش کیفیت‌بخشی و اثربخشی دوره‌های آموزشی را برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی دارای اهمیت فراوانی نموده است (فلاح، رشادت جو و قورچیان، ۱۳۹۷؛ عباسیان و رستم‌زاده طرقلبه، ۱۳۹۳).

از این رو تحقیق حاضر می‌تواند از طریق بررسی و شناسایی مؤلفه‌های دخیلی در کیفیت یادگیری دانشگاه‌های نظامی به صورت بومی و عملیاتی بر ارتقای سطح کیفیت و اثربخشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی کشور اثر گذارده و در بهبود و عمق‌بخشی به آن مفید به فایده باشد و افق جدیدی را برای ادبیات، حوزه عمل مدیران و دامنه تصمیمات سیاست‌گذاران آموزش و یادگیری در این دانشگاه‌ها ایجاد نماید. بنابراین هدف اصلی محققان در پژوهش حاضر تبیین و شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی و به دست آوردن چارچوبی برای عمق‌بخشیدن به آموزش‌ها در آن‌ها به منظور استفاده برای ارتقای کیفیت یادگیری در این دانشگاه‌ها است و بر این اساس نیز مهمترین اهداف کاربردی تحقیق حاضر به اختصار عبارت بودند از: تعیین عوامل (عناصر) اصلی و فرعی درون و برون دانشگاهی تشکیل‌دهنده نظام کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی؛ بررسی ترتیب اولویت هر کدام از این مؤلفه‌ها در محیط‌های آموزش عالی نظامی. همچنین با توجه به روند رشد کمی دانشجویان دوره‌های دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی در کشور، مسئله اصلی تحقیق حاضر آن بود که عوامل و مؤلفه‌های دخیل بر کیفیت یادگیری در دوره‌های آموزش عالی نظامی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی کشور کدامند؟ و چه الگویی را می‌توان برای عمق‌بخشیدن به کیفیت یادگیری در این دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نمود؟

پیشینه پژوهش

در یک پژوهش، آموزش باکیفیت به آن دسته از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های نظام دانشگاهی اطلاق می‌شود که با حداکثر بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و استعدادها موجود می‌تواند نیازها و انتظارات تلویحی و یا معین فراگیران و دیگر ذی‌نفعان دانشگاه را برآورده نموده و خشنودی ایشان را جلب نماید (بازرگان، ۱۳۸۳). در پژوهشی دیگر کیفیت نظام دانشگاهی را میزان تطابق وضعیت موجود با استانداردهای از قبل تعیین‌شده و رسالت، اهداف و انتظارات تعریف نموده‌اند (سیاری، ۱۳۸۷) از این رو مقوله اثربخشی و کیفیت آموزش عالی مطرح می‌شود. تضمین کیفیت در آموزش عالی اصطلاحی فراگیر است که به ارزیابی‌های مستمر کیفیت نظام آموزشی و برنامه‌های آموزش عالی بازمی‌گردد و به‌عنوان سازوکاری نظام‌مند، با تمرکز بر پاسخگویی و بهبود یادگیری بر اساس ارائه اطلاعات و قضاوت در فرآیندی منسجم و مبتنی بر معیارهای

معین، اغلب به‌عنوان بخشی از سازوکارهای مدیریتی در آموزش عالی مطرح می‌شود (عبدوس^۱، ۲۰۱۲) که از طریق آن، کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده مورد ارزیابی و اعتبارسنجی قرار می‌گیرد و ذینفعان مختلف به‌وسیله آن نسبت به کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده در این مؤسسات برحسب انتظاراتشان اطمینان می‌یابند (فراست خواه و همکاران، ۱۳۸۶). برای ارزیابی کیفیت آموزش عالی عمدتاً دو رویکرد وجود دارد: نخست: ارزیابی برای بهبود مستمر کیفیت و دوم ارزیابی برای پاسخگویی. رویکرد نخست مستلزم مشارکت اعضای هیئت‌علمی و گسترش فرهنگ کیفیت در دانشگاه است؛ درحالی‌که رویکرد دوم به درخواست جوامع برای جهت‌دهی و هدایت دانشگاه‌ها به سمت پاسخگویی به نیازهای ذی‌نفعان انجام می‌شود (سلیمی، ۱۳۸۸). خلاصه برخی تحقیقات انجام‌شده در ارتباط باکیفیت در آموزش عالی در جدول شماره یک ارائه‌شده است.

جدول شماره ۱: نتایج تحقیقات انجام‌شده برای شناسایی مؤلفه‌های دخیل در کیفیت آموزش عالی

محققان	اهداف پژوهش	روش‌های انجام تحقیق	نتیجه انجام تحقیق
عمادزاده (۱۳۸۷)	شناسایی ابزارها و فرایندهای تأثیرگذار بر ارائه آموزش باکیفیت	روش کمی و توصیفی	استقرار یک سیستم ارزشیابی جامع برای سنجش نتایج
گلزاری (۱۳۸۹)	شناسایی رویکردهای تأثیرگذار بر تضمین کیفیت دوره‌های آموزش عالی	مورد کاوی	در این تحقیق راهبردهای تضمین کیفیت در دانشگاه‌ها شناسایی و تبیین شده‌اند.
عنایتی نوین‌فر (۱۳۹۰)	شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت آموزش عالی	مورد کاوی	شناسایی عوامل تأثیرگذار بر اثربخشی و افزایش کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها
محسن زاده (۱۳۹۱)	طراحی و تبیین رویکردهای معتبر برای	مرور ادبیات و الگوها	در این تحقیق روش‌های اعتبار سنجی شامل؛ مرور ادبیات تحقیق

محققان	اهداف پژوهش	روش های انجام تحقیق	نتیجه انجام تحقیق
	سنجش کیفیت یادگیری در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی		مرتبط با اثربخشی یادگیری، انجام پژوهش تجربی و تحقیق پیمایشی، انجام پروژه های مقدماتی (پایلو ت) و انجام مطالعه موردی شناسایی شده اند.
مطهری نژاد (۱۳۹۱)	ارائه چارچوب کیفیت برای بهبود مداوم یادگیری در دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی	میدانی	مدل بلوغ یادگیری از طریق ارتقای سطح کیفیت یادگیری به مدیران و کادر آموزشی برای رسیدن به اهداف آموزشی یاری می دهد.
عبدوس ^۱ (۲۰۱۲)	ارائه مدلی برای تبیین چرخه حیات کیفیت یادگیری در آموزش عالی	کتابخانه ای و میدانی	ارائه مدلی مبتنی بر فرآیندهای آموزشی شامل نخست: برنامه ریزی، تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری دوم: طراحی، الگوی اولیه و پیاده سازی و سوم: مراحل توسعه و پس از آن اجرا و پیاده سازی
ادلابو ^۲ و همکاران (۲۰۱۰)	شناسایی ویژگی های مدلی یادگیری با کیفیت در دانشگاه ها	مورد کاوی	بیان پیچیدگی ها و چالش های کاربردی در مراکز آموزش عالی
خان ^۳ (۲۰۱۱)	توسعه کیفیت در یادگیری عمیق و اثربخش	کتابخانه ای	بیان مؤلفه های گوناگون از الگوهای ارائه شده توسط پژوهشگران مختلف
تراب خوسی ^۴ و همکاران (۲۰۰۹)	ارزیابی عملکرد نظام آموزش عالی برای ارائه آموزش های با کیفیت	رویکرد تصمیم گیری چندمعیاره	لزوم توجه به علائق ذی نفعان در طراحی و پیاده سازی الگوی کیفیت یادگیری
انگلفسکی ^۵ (۲۰۱۴)	بررسی کیفیت یادگیری در مؤسسات آموزش عالی	روش آمیخته	لحاظ نمودن تجارب استادان و خبرگان آموزش عالی

۱. Abdous
۲. Adelabu
۳. Khan
۴. Turab-Nkhosi
۵. Angelevski

با نگاهی گذرا به نتایج یافته‌های حاصل از پژوهش‌های پیشین و ادبیات تحقیق در حوزه کیفیت یادگیری، مشاهده می‌شود این مطالعات دارای زمینه‌های موضوعی متعددی هستند. برخی از این تحقیق‌ها در فضای دانشگاهی انجام شده است که از آن جمله می‌توان به مطالعات صورت گرفته به وسیلهٔ ابدوس (۲۰۱۲)؛ فراستخواه (۱۳۸۶)؛ گلزاری (۱۳۸۹)؛ رحیمی و همکاران (۱۳۸۱) و خان (۲۰۱۱) اشاره نمود. با بررسی این پژوهش‌ها مشاهده می‌شود که زمینه‌های مطالعاتی و قلمروی موضوعی و محتوایی آن‌ها غالباً به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای با هم فرق می‌کند. به عنوان مثال ابدوس (۲۰۱۲) دیدگاه اساتید، کارکنان، مدیران و خبرگان را درباره کیفیت یادگیری مورد مطالعه قرار داده است در حالی که در برخی دیگر از مطالعات نظیر موحدی (۱۳۹۶) و عمادزاده (۱۳۸۷)، کیفیت یادگیری از منظر دانشجویان مورد بررسی قرار گرفته است. در پژوهش‌های مرتبط با کیفیت آموزش‌های نظامی می‌توان به تحقیق انگلوفسکی و هودزی (۲۰۱۴) اشاره نمود که در آن محققان با استفاده از روش‌های کیفی به بررسی چالش‌های نظام آموزش عالی در دانشگاه‌های نظامی پرداخته‌اند و نقش این چالش‌ها را در اثربخشی آموزشی دانشگاه‌های نظامی مورد مطالعه قرار داده‌اند. در این پژوهش محققان ضمن تبیین عوامل دخیل در کیفیت آموزش‌های نظامی در دانشگاه‌های افسری، کیفیت آموزش را در محیط‌های آموزشی نظامی متأثر از مؤلفه‌هایی چون ارزیابی مستمر فراگیران، شیوه‌های پیاده‌سازی طرح درس‌های آموزشی در محیط آموزش عالی نظامی و نیازسنجی صحیح آموزشی بر اساس نیازهای امنیتی و مقتضیات کشورها معرفی کرده‌اند و نتیجه گرفته‌اند که اگر ارزیابی‌های کیفی از دانشجویان جایگزین توجه صرف به دانسته‌های کمی آن‌ها شود مؤسسات آموزش عالی نظامی از بازدهی قابل‌توجهی برخوردار خواهند بود. در پژوهش دیگری که به وسیلهٔ دیوزو در سال ۲۰۱۴ انجام شده است، محقق به بررسی ارتباط میان کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده در دانشگاه‌های نظامی و افزایش توان و تاب‌آوری نیروهای مسلح یک کشور پرداخته است و ضمن تبیین و معرفی صلاحیت‌های کلیدی مدرسان و دانشجویان دانشگاه‌های افسری، نقش مدرسان باتجربه و دانشجویان بانگیزه را در ارتقای فرآیند یاددهی - یادگیری و تحقق اهداف آموزشی مورد مطالعه قرار داده است و نتیجه‌گیری کرده که ساختارهای قدرتمند در نیروهای مسلح یک کشور درگرو توجه مدیران مراکز دانشگاهی نظامی به خروجی‌های مطلوب و دانش‌آموختگان کیفی از مؤسسات آموزش عالی نظامی است و به یاری دانش‌آموختگان باصلاحیت می‌توان توان نظامی ارتش را ارتقا بخشید. در پژوهش دیگری نیز که به وسیلهٔ

جیلمن و هروولد در سال ۲۰۰۲ انجام شده است، محققان با استفاده از روش‌های اکتشافی و آمیخته به شناسایی مؤلفه‌های دخیل در کیفیت یادگیری مؤسسات آموزش عالی نظامی پرداخته‌اند که برخی از این عوامل عبارت هستند از: مدرسان بانگیزه و ماهر، دانشجویان دارای زمینه دانشی و ادراکی مناسب و منابع و فن‌آوری‌های روز آموزشی برای ارائه شیوه‌های نوین رزم و دفاع از کشور. در این پژوهش توفیق ارتش یک کشور در داشتن دانشگاه‌های افسری خوب و باکیفیت معرفی شده است.

روش انجام پژوهش

برای حصول اطمینان از روایی پژوهش، یعنی دقیق بودن یافته‌ها از دیدگاه محققان، افراد مشارکت‌کننده و یا خوانندگان گزارش تحقیق مجموعه فعالیت‌های زیر صورت پذیرفت:

نخست: انجام یک فرآیند مقابله‌ای توسط افراد مشارکت‌کننده در پژوهش که در آن برخی از پاسخ‌دهندگان، گزارش نهایی در مرحله اول فرآیندهای انجام پژوهش را مورد بازبینی قرار داده و نظرات و پیشنهادهای خود را در خصوص بخش‌های مختلف تحقیق و موارد مرتبط با آنها ابراز داشتند.

دوم: بررسی مقابله‌ای به وسیله همکاران، که در آن استادان راهنما، مشاور و سه تن از اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های نظامی به بررسی فرآیند تحقیق و یافته‌های حاصل از آن پرداخته و نقطه نظرات خود را درباره آن بیان نمودند.

جامعه، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش عبارت بودند از: استادان و دانشجویان دانشگاه‌های پزشکی و پرستاری بقیه‌الله، دانشکده‌های مهندسی امام حسین^(ع)، علوم و فنون هوایی شهید ستاری و دانشگاه افسری امام علی^(ع). برای گردآوری داده‌ها دوره زمانی مرجع دو نیمسال تحصیلی ۹۷ و ۹۸ بوده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش در دو مرحله پژوهش کیفی و پژوهش کمی انجام شده است: به منظور گردآوری داده‌های کیفی با استفاده از روش کیفی «مصاحبه با گروه‌های خبرگان»، از مدرسان و اعضای هیئت‌علمی (داخل و خارج از دانشگاه‌های پزشکی و پرستاری بقیه‌الله، دانشکده‌های مهندسی امام حسین^(ع)، علوم و فنون هوایی شهید ستاری و دانشگاه افسری امام علی^(ع)) انجام شد و در مصاحبه مشارکت داده شدند. در انتخاب افراد برای

مصاحبه کانونی سعی بر آن بوده که افراد همگن باشند. خبرگان مورد مصاحبه برای گردآوری داده‌های کیفی پژوهش در جدول شماره یک نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: خبرگان مورد مصاحبه برای گردآوری داده‌های کیفی پژوهش

ردیف	نام گروه نمونه	تعداد	نوع فعالیت
۱	اعضاء هیئت علمی دائم و پاره‌وقت دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله	۵	مصاحبه و تکمیل پرسشنامه
۲	اعضاء هیئت علمی دائم و پاره‌وقت دانشکده پرستاری دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله	۶	مصاحبه و تکمیل پرسشنامه
۳	اعضاء هیئت علمی دائم و پاره‌وقت دانشکده‌های مهندسی دانشگاه امام حسین (ع)	۴	مصاحبه و تکمیل پرسشنامه
۴	اعضاء هیئت علمی دائم و پاره‌وقت دانشگاه علوم و فنون هوایی شهید ستاری	۵	مصاحبه و تکمیل پرسشنامه
۵	اعضاء هیئت علمی دائم و پاره‌وقت دانشگاه امام علی (ع)	۳	مصاحبه و تکمیل پرسشنامه

در نمونه‌گیری برای قسمت کمی تحقیق «نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای» استفاده شد. در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع از روش تحقیق آمیخته استفاده گردید. در بخش روش تحقیق کمی که از روش توصیفی استفاده شد، تعداد مدرسان و دانشجویان که به‌عنوان نمونه از دانشگاه‌های پزشکی و پرستاری بقیه‌الله، دانشکده‌های مهندسی امام حسین (ع)، علوم و فنون هوایی شهید ستاری و دانشگاه افسری امام علی (ع) به روش تصادفی انتخاب شدند، ۳۸۶ نفر بودند از این مجموعه پرسشنامه‌های توزیع شده ۲۹۴ عدد پس از تکمیل شدن به پژوهشگر عودت داده شد.

شکل شماره ۱: مدل مفهومی مؤلفه های دخیلی در کیفیت یادگیری در دانشگاه های نظامی

مواد و روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ اهداف، کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده ها، توصیفی از نوع پیمایشی هست. به منظور نظرسنجی از جامعه هدف دانشجویان و خبرگان، دو پرسشنامه به وسیله محققان طراحی، پیاده سازی و میان اعضای نمونه های آماری (به صورت حضوری و یا با استفاده از ایمیل) توزیع و پس از تکمیل توسط ایشان جمع آوری شد. لازم به ذکر است در فرآیند جمع آوری اطلاعات از یک رویکرد ساختاری مبتنی بر پرسشنامه های بسته و باز استفاده شد. در هر دودسته از پرسشنامه های طراحی شده برای خبرگان و دانشجویان هر جا که نیاز بود با نظر خبرگان یادگیری از دو گروه سوالات مشابه و یا متفاوتی پرسیده شد. به منظور به حداکثر رساندن قابلیت مقایسه میان دو گروه در طراحی گویه های بسته از طیف لیکرت شش

گزینه‌ای استفاده شد که هر گویه به پرسش درباره یکی از ابعاد مربوطه به مؤلفه‌ها و عوامل اصلی کیفیت یادگیری پرداخته بود. همچنین در برخی از گویه‌ها با توجه به نظر خبرگان یادگیری، از شرکت‌کنندگان خواسته شد نظر خود را در مورد اهمیت هر مؤلفه در صورت نیاز توضیح داده و یا راهکار خود را برای بهبود کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی با توجه نوع مؤلفه ذکر کنند. ترتیب مراحل نیز به این صورت بود که پس از انتخاب گروه نمونه، به منظور جمع‌آوری داده‌ها از یک پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده گردید. برای تدوین پرسش‌نامه ابتدا بر اساس مصاحبه با صاحب‌نظران پرسش‌نامه اولیه در قالب ۳۶ عامل اصلی با ۱۰۸ عامل فرعی و ۲۲۹ شاخصه ارزیابی عوامل در قالب گویه‌های پرسش‌نامه تهیه شد که در نهایت پس از حذف عوامل مشترک و تکراری این مقدار به ۸ عامل اصلی، ۳۴ عامل فرعی و ۸۴ شاخصه ارزیابی تقلیل یافت. در واقع برای بررسی هر عامل، گویه‌هایی در نظر گرفته شد که تمامی جوانب مربوط به آن عامل را پوشش می‌داد. پرسش‌نامه دارای دو وجه در مقیاس لیکرت بود. وجه اول، میزان رضایت را می‌سنجید که از گزینه "کاملاً مخالفم" تا "کاملاً موافقم" تنظیم شده بود و وجه دیگر میزان اهمیت را می‌سنجید که از گزینه خیلی کم تا خیلی زیاد تنظیم شده بود.

جدول شماره ۳: محاسبه پایایی پرسش‌نامه

ردیف	متغیرها	شماره گویه‌ها	تعداد گویه‌ها	مقدار ضریب آلفا
۱	استادان، دانشجویان و کادر آموزشی در دانشگاه‌های نظامی	۱-۸	۸	،۷۸
۲	طرح درس نظری و عملی مرتبط با علوم فنون نظامی	۹-۲۰	۱۲	،۸۹
۳	ارتباط و درک متقابل استادان و دانشجویان	۲۱-۳۰	۱۰	،۷۸
۴	ابزارهای کمک‌آموزشی برای ارائه دروس عملی	۳۱-۳۸	۸	، ۸۳
۵	زمینه‌های ساختاری و مدیریتی در دانشگاه‌های نظامی	۳۹-۴۶	۸	، ۸۶

۶	استفاده از بهترین تجربیات در زمینه آموزش عالی نظامی	۴۷-۶۵	۱۰	۷۷، .
۷	عوامل محیطی	۶۶-۷۸	۱۲	۸۴، .
۸	آمادگی جسمانی	۷۹-۸۴	۶	۷۲، .

به منظور حصول اطمینان از تناسب و کارآمدی پرسش‌نامه‌ها و ابزارهای انجام پژوهش نیز از هر گروه (اعم از استادان، کارکنان، مدیران و دانشجویان)، پیش از شروع توزیع پرسشنامه‌ها، دو حجم نمونه آزمایشی کوچک (شامل: ۳۰ تن) به صورت آزمایشی انتخاب و مورد آزمون قرار گرفتند که بر اساس نتیجه آن و با توجه به نظر خبرگان یادگیری، ۱۲ گویه از مجموع سؤالات پرسشنامه‌ها که فاقد بار محتوایی کافی بودند یا در روند تحقیق و نتایج آن بی‌اثر شناخته شده بودند، حذف و یا اصلاح گردیدند. با این وجود لازم به اذعان است که در توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها احتمالاً برخی گویه‌ها ممکن است از سوی پاسخ‌دهندگان فهمیده نشده و یا به گونه‌ای دیگر ادراک و تفسیر شده باشند، از این رو برخی از گویه‌های پرسشنامه‌ها ناقص تشخیص داده شدند که در نتیجه از مجموعه گردآوری شده حذف گردیدند.

تحلیل داده‌های پژوهش

داده‌های گردآوری شده در پژوهش حاضر با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Lisrel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای آنالیز متغیرهای جامعه‌شناختی پژوهش نیز از تکنیک‌های آمار توصیفی استفاده شد. به منظور شناسایی و تبیین مؤلفه‌های دخیل بر کیفیت یادگیری با توجه به نظر خبرگان پژوهش، مؤلفه‌هایی که مدنظر هر دو گروه خبرگان و دانشجویان بود، با توجه به وجوه وفاق عوامل در جداول تحلیل داده‌ها مورد تأکید قرار گرفت. همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از پرسشنامه‌ها و بررسی سؤالات پژوهش از آزمون‌های بارلت، کایزر - مایر و معادلات ساختاری استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

برای شناسایی و تعیین مؤلفه‌های دخیل بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی پس از شناسایی شاخص‌ها و انجام تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS - ۴؛ مؤلفه‌های اصلی دخیل بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی تبیین و معرفی گردیدند که در نهایت تولید اجزای فرعی و بار عاملی هر مؤلفه‌های اصلی شناسایی شده را امکان‌پذیر نمود. برای تعیین کفایت همبستگی داده‌های پژوهش برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی از آزمون‌های کایزر - مایر و بارتلت استفاده شد که نتایج آن برای پرسشنامه پژوهش در جدول شماره چهار نشان داده است.

جدول شماره ۴: اندازه شاخص "کایزر-مایر"، خی دو، درجه آزادی و سطح معناداری

به‌دست آمده برای پرسشنامه تحقیق

مقدار شاخص "کایزر-مایر"	مقدار خی دو	درجه آزادی	معناداری
۰٫۸۵۳	۵۳۷۶٫۷۸۱	۷۱۴	۰٫۰۰۰

همان‌گونه که در جدول شماره چهار دیده می‌شود اندازه شاخص کایزر - مایر برابر ۰/۸۴۲ است که با توجه به آن که این مقدار از ۰/۷ بیشتر است، لذا همبستگی میان داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی مناسب بود. با توجه به مقدار به‌دست آمده برای آزمون بارتلت با سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۵ و حصول اطمینان محققان از کفایت مناسب نمونه‌ها و امکان‌پذیری اجرای تحلیل عاملی اکتشافی، تحلیل مدل از طریق تکنیک تحلیل مؤلفه‌های اصلی (PCA) ادامه یافت. جدول شماره پنج تحلیل عاملی اکتشافی را برای عوامل (عناصر) فرعی تضمین کیفیت یادگیری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵: تحلیل عاملی اکتشافی برای عناصر (عوامل) تضمین کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی

مؤلفه اصلی	عوامل	بار عاملی هر مؤلفه
استادان، دانشجویان و کادر آموزشی در دانشگاه‌های نظامی	سطح انگیزش، میزان تجربه و دانش استادان و علاقه‌مندی دانشجویان	۰٫۷۲۳
	وجود فضای مشارکتی برای فراگیری مباحث نظری و عملی علوم و فنون نظامی	۰٫۵۸۴
	شیوه و نحوه ارتباط متقابل دانشجویان و کادر آموزشی در محیط آموزش‌های نظامی	۰٫۸۷۶
	میزان اهتمام و توجه به استفاده و تولید علوم و مهارت‌های نوین نظامی	۰٫۷۵۵
	شایستگی‌های علمی و مهارت‌های کلیدی اساتید برای ارائه آموزش‌های روز علوم و فنون نظامی به دانشجویان	۰٫۷۶۸
	تأمین استادان مجرب و افزایش تعداد رشته‌های مرتبط با علوم و فنون نظامی	۰٫۸۷۴
	میزان ادراک دانشجویان از اهداف یادگیری علوم، فنون و مهارت‌های نظامی	۰٫۶۲۲
طراحی و ارزشیابی محتوای آموزشی برای علوم و مهارت‌های نظامی	میزان جذابیت و تناسب محتوای آموزش‌های نظری و مهارتی مرتبط با فنون نظامی برای دانشجویان	۰٫۶۵۲
	طراحی سنجه‌های مناسب با محیط نظامی برای ارزیابی میزان توفیق فرآیند "یاددهی - یادگیری" بر اساس صلاحیت‌های علمی و توانایی‌های فکری و جسمانی فراگیران	۰٫۵۷۷
	میزان جامعیت و به‌روز بودن محتوای علوم و فنون نظامی ارائه‌شده در دانشگاه برای دانشجویان	۰٫۷۹۵
	پایش مستمر معیارهای ارزیابی کیفیت یادگیری در	۰٫۷۸۳

مؤلفه اصلی	عوامل	بار عاملی هر مؤلفه
	دانشگاه‌های نظامی	
	اعتبارسنجی سایر عوامل برون دانشگاهی تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری	۰٫۹۰۱
	سازوکارها و شاخص‌های سنجش عملکرد استادان و کادر آموزشی	۰٫۷۶۴
ارتباط متقابل میان استادان - دانشجویان و کادر آموزشی دانشگاه‌های نظامی	وجود بسترهای مناسب تعاملی مناسب برای کنشگران انسانی در فضای آموزشی دانشگاه‌های نظامی	۰٫۶۵۸
	میزان در دسترس بودن استادان و کادر آموزشی از طریق ابزارهای ارتباطی در فضای دانشگاه و یا رسانه‌های مجازی	۰٫۸۷۱
	بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آموزش رزم نظامی و تعلیم برای شناسایی و حل مشکلات در شرایط واقعی	۰٫۹۱۲
استفاده از فن‌آوری‌های روز آموزشی برای ارائه فنون نظامی در دانشگاه‌های نظامی	آموزش فناوری‌های روز حوزه علوم و فنون نظامی	۰٫۶۸۲
	استفاده از ابزارهای کمک‌آموزشی مناسب با انواع فنون و تسلیحات نظامی	۰٫۸۷۳
	سرعت مناسب، امنیت و میزان گنجایش رسانه‌ها و ابزارهای چندرسانه‌ای برای آشنایی دانشجویان با فناوری‌های روز نظامی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۶۱۲
عوامل ساختاری و مدیریتی در دانشگاه‌های نظامی	نگهداشت و بهبود کادر آموزشی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۷۵۳
	ترویج شیوه‌های یاددهی متناسب نوع فنون نظامی	۰٫۶۳۱
	سیاست‌گذاری، تنظیم و طراحی محتوای آموزشی متناسب با پیشرفت‌های روز حوزه جنگ‌افزار و برنامه‌ریزی استفاده از رسانه‌های مناسب برای انتقال محتوای نظامی	۰٫۸۳۶
	تعیین راهبردها، روش‌ها و شیوه‌های یادگیری بر اساس مؤلفه‌های جنگ‌افزاری، انسان‌افزاری و تاکتیکی فضای نظامی	۰٫۵۷۳

مؤلفه اصلی	عوامل	بار عاملی هر مؤلفه
بهترین تجربیات یاددهی علوم و فنون نظامی در دانشگاه‌های نظامی	استفاده از تکنیک‌های مدیریتی نوین برای ارتقای سطح نظم و انضباط محیط آموزشی نظیر ۵S و ایزو ۱۰۰۰۰۹	۰٫۸۵۱
	بهره‌گیری از چرخه بهبود مستمر برای ارتقای سطح یادگیری در فرآیند یاددهی - یادگیری در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۷۹۲
	الگوگیری از بهترین تجارب روز حوزه علوم و فنون نظامی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۸۳۴
	تدوین معیارهای کیفیت فرآیند یاددهی - یادگیری در ارائه آموزش‌های نظامی و بومی سنجه‌های روز جهان در حوزه علوم و فنون نظامی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۵۴۷
عوامل محیطی	تعیین درجه اهمیت هر یک از ابعاد یادگیری بر اساس ارزیابی برنامه درسی و چرخه بهبود مستمر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۸۷۹
	طراحی فضای آموزشی متناسب با محیط‌های رزم واقعی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۷۳۵
	اتمسفر تعامل و همکاری برای انتقال تجارب و دانش‌های نظامی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۶۸۴
آمادگی جسمانی	استفاده از روش‌های روز و به هنگام در محیط جذاب و دانشجو پسند و محتوای آموزش‌های نظامی در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۷۸۹
	ارائه ورزش‌های مناسب با شرایط رزم در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۸۲۳
	اندازه‌گیری میزان پیشرفت در تربیت‌بدنی دانشجویان در دانشگاه‌های نظامی	۰٫۶۹۸
	استفاده از ابزارها و شیوه‌های پزشکی ورزشی در محیط آموزشی	۰٫۶۴۹

اولویت‌بندی مؤلفه‌های اصلی شناسایی‌شده مؤثر بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌های در جدول شماره شش نشان داده شده است.

جدول شماره ۶: اولویت‌بندی مؤلفه‌های دخیلی بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی

اولویت	عوامل شناسایی‌شده	میانگین	انحراف معیار	رتبه میانگین
۱	اساتید، دانشجویان و کادر آموزشی	۵,۸۵۱	۱,۳۸۹	۱,۵۳
۲	طراحی و ارزشیابی محتوای آموزشی برای علوم و مهارت‌های نظامی	۵,۷۶۸	۱,۱۰۹	۳,۲۳
۳	ارتباط متقابل میان استادان - دانشجویان و کادر آموزشی	۵,۷۶۱	۱,۴۱۰	۲,۰۸
۴	فناوری‌های روز نظامی	۵,۷۳۵	۱,۵۶۴	۱,۰۶
۵	عوامل ساختاری و مدیریتی	۵,۷۲۱	۱,۰۵۷	۲,۱۰
۶	بهترین تجربیات یاددهی علوم و فنون نظامی	۵,۷۰۱	۱,۴۰۷	۱,۲۸
۷	عوامل محیطی	۵,۶۹۸	۱,۲۰۵	۳,۲۸
۸	آمادگی جسمانی	۴,۷۷۴	۱,۲۳۴	۲,۱۷

هدف از انجام این پژوهش، شناسایی و تبیین مؤلفه‌های دخیل بر کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی برای طراحی چارچوب مناسب یادگیری در این مؤسسات بود. همچنین در تحقیق حاضر محققان به بررسی و شناسایی میزان اهمیت و اولویت‌بندی عوامل شناسایی‌شده از منظر ذی‌نفعان فرآیند یاددهی - یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی پرداختند. از نتایج این تحقیق می‌توان برای بهبود و غنی‌سازی تصمیمات و ارتقای سطح دانش نظری و عملی موجود در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی استفاده نمود. در این تحقیق همچنین شباهت‌ها و تفاوت‌های دیدگاه‌های گروه‌های

دی‌نفع در یادگیری علوم و فنون نظامی در خصوص مؤلفه‌های کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی مورد مطالعه قرار گرفت. بر این اساس یکی از مهمترین یافته‌های می‌توان اذعان نمود که هشت عامل اصلی تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری در این مؤسسات آموزش نظامی که دارای بالاترین رتبه با توجه به درصد واریانس هستند عبارت‌اند از:

اساتید، دانشجویان و کادر آموزشی؛ طراحی و ارزشیابی محتوای آموزشی برای علوم و مهارت‌های نظامی؛ ارتباط متقابل میان استادان- دانشجویان و کادر آموزشی؛ فناوری‌های روز نظامی؛ عوامل ساختاری و مدیریتی؛ بهترین تجربیات یاددهی علوم و فنون نظامی؛ عوامل محیطی و آمادگی جسمانی. همچنین برای این هشت بعد اصلی، سی و چهار بعد فرعی شناسایی و تبیین گردید که در جدول شماره شش نشان داده شد.

چنان که از نتایج این جدول برمی‌آید تفاوت‌هایی میان یافته‌های این پژوهش با مطالعات برخی محققان نظیر ابدوس (۲۰۱۲)، تراب خوسی و مارشال (۲۰۰۹)، خان (۲۰۱۱)، دیوزو و همکاران (۲۰۱۴)، انگلفسکی و همکاران (۲۰۱۴) و فراستخواه و همکاران (۱۳۸۶) وجود دارد. برخی از دلایل بروز این مسئله به تفاوت در اهداف و مقاصد، تفاوت در روش‌های انجام پژوهش (به عنوان مثال کمی، کیفی یا ترکیبی بودن روش تحقیق) و در برخی موارد نیز به قلمرو زمانی، مکانی و موضوعی تحقیق بازمی‌گردد. به علاوه در مواردی که توافقی در خصوص این گروه‌بندی‌ها وجود دارد، تفاوت‌ها به نوع و نحوه رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری بازمی‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، دو هدف عمده از سوی محققان دنبال شد که عبارت بودند از؛ نخست: شناسایی و تبیین عوامل تأثیرگذار بر کیفیت یادگیری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی مورد بررسی در کار میدانی انجام‌شده؛ و دوم: آزمون تعمیم‌پذیری آن به سایر دوره‌ها و مراکز آموزش عالی نظامی که جملگی پوشش‌دهنده الگوی کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی بود. با توجه به اهداف یادشده نتایج تحقیق حاضر در مراحل کیفی و کمی به شکل‌گیری مدل مفهومی، قضایا و فرضیاتی برای آزمون تعمیم‌پذیری الگوی ارائه‌شده منتهی گردید.

مسئله اصلی پژوهش حاضر نیز، ارتقا و بهبود کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی بود که بر اساس یافته‌های حاصل از تحقیق مؤلفه‌های اصلی و فرعی دخیلی بر کیفیت یادگیری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی نیز در راستای اهداف تحقیق، تبیین و سازمان‌دهی گردید. نتایج و پیامدهای تحقیق حاضر نیز در سه دسته کلی فردی در سطح دانشجویان دانشگاه‌های نظامی، نتایج سطح دانشگاه و اجتماعی تبیین شد.

عوامل (شاخص‌های) الگوی کیفیت در یادگیری بر اساس داده‌های به‌دست‌آمده از کار میدانی صورت گرفته در دانشگاه‌های پزشکی و پرستاری بقیه‌الله، دانشکده‌های مهندسی امام حسین (ع)، علوم و فنون هوایی شهید ستاری و دانشگاه افسری امام علی (ع) و نیز با توجه به نظر خبرگان جمع‌آوری و اولویت‌بندی گردید. همچنین مؤلفه‌های مشترک، تکراری و یکسان شناسایی و حذف شدند که در نهایت ۸ عامل اصلی، ۳۴ عامل فرعی و ۸۴ شاخص ارزیابی با پایایی قابل قبول بر اساس آلفای کرون باخ ارائه گردید. در ادامه نیز اعتبار الگوی ارائه‌شده برای تضمین کیفیت در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی بر اساس تحلیل‌های آماری، روش‌های توصیفی و استنباطی مورد آزمون قرار گرفت.

نتایج این تحقیق با یافته‌های محمدی و همکاران (۱۳۹۳)؛ حسینی و همکاران (۱۳۹۲)؛ اکبری بورنگ و همکاران (۱۳۹۱)؛ فراست خواه و همکاران (۱۳۸۶)؛ عمادزاده (۱۳۸۷)؛ عبدوس (۲۰۱۲)؛ ادلابو (۲۰۱۰)؛ خان (۲۰۱۱)؛ انگلفسکی (۲۰۱۴)؛ جیلمن (۲۰۰۱) و دیوزو (۲۰۱۴) مطابقت دارد. همچنین نتایج تحقیق حاضر با یافته‌های تحقیق فلاح و همکاران (۱۳۹۱) در راستای ارزیابی کیفیت یادگیری در بررسی ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت در نظام آموزش عالی نظامی همخوانی دارد، با این تفاوت که این پژوهش در سطحی بالاتر علاوه بر لحاظ نمودن محتوا و تجربه مربیان، سایر عوامل مرتبط با علوم و فنون نظامی را نیز احصاء نموده است. همچنین در مقایسه با پژوهش عباسیان و رستم‌زاده (۱۳۹۳) در این تحقیق کوشیده شد افزون بر تدوین و اعتبارسنجی مدل پیشنهادی، عوامل مؤثر بر مدل فعلی کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی مورد بررسی گیرد.

از سوی دیگر یافته‌های این تحقیق با نتایج پژوهش فلاح، رشادت جو و قورچیان (۱۳۹۷) در مطالعه کیفی یادگیری در آموزش عالی تطابق و همخوانی دارد. به‌علاوه در مقایسه با مطالعه عباسیان و رستم‌زاده (۱۳۹۳) در این تحقیق علاوه بر امکان ارزشیابی برنامه‌های

یادگیری، می‌توان سایر ابعاد یادگیری در مراکز آموزش عالی نظیر روش تدریس و تجربه مدرسان، محتوای آموزشی و بسترهای فناوری را نیز با استفاده از شاخص‌های به‌دست‌آمده از الگوی مطلوب مورد ارزیابی قرار داد.

همچنین با توجه به ماهیت و هدف پژوهش که طراحی الگوی تضمین کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی است، می‌توان بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی را به شرح زیر برای محققان آتی ارائه داد:

محققان آتی تأثیر ویژگی‌های عوامل انسانی و مدیریتی دخیل بر کیفیت یادگیری در مؤسسات آموزش عالی نظامی را مورد بررسی قرار دهند.

با توجه به نقش راهبردها بر تدوین مدل مطلوب تضمین کیفیت یادگیری و نتایج آن‌ها در تحقق اهداف خرد و کلان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی، پیشنهاد می‌شود؛ نقش راهبردهای مفهومی و عملیاتی و تأثیر آن بر عملکرد بخش‌های نظامی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی مورد مطالعه قرار گیرد.

بررسی رابطه میان عوامل سازمانی در ابعاد محتوایی و ساختاری و تأثیر آن بر بهبود کیفیت یادگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظامی، مد نظر محققان آتی قرار گیرد.

بررسی تأثیر دانش زمینه‌ای دانشجویان و توان جسمانی آن‌ها و تجربه و مهارت استادان و کارکنان تخصصی بر بهبود کیفیت یادگیری، از دیگر موضوعاتی است که می‌تواند به عنوان موضوع تحقیق مورد بررسی قرار گیرد.

فهرست منابع:

- اکبری بورنگ، محمد، جعفری ثانی، حسین و آهنچیان، محمدرضا. (۱۳۹۱). «ارزیابی کیفیت یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌های ایران بر اساس جهت‌گیری‌های برنامه درسی و تجربه مدرسان». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، جلد ۱۸ شماره ۴ صص ۷۵-۹۷.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۵). «کیفیت و ارزیابی آن در آموزش عالی: نگاهی به تجربه‌های ملی و بین‌المللی». فصلنامه رهیافت، شماره ۱۵ (بهار ۱۳۷۶)، صص ۱-۲۸.
- بازرگاردی، مهنوش. (۱۳۷۷). «پیشرفت‌های بین‌المللی در خصوص ارزیابی کیفیت در آموزش

عالی. «فصلنامه رهیافت تهران، شماره هجدهم، صص ۱۶۱-۱۷۱
تولایی، روح اله. بامداد صوفی، جهانیار. رشیدی، محمدمهدی. رضائیان، علی. صالحی صدقیانی،
جمشید. (۱۳۹۳). «طراحی الگوی توسعه شبکه‌های دانش در هاب‌های پژوهش و فناوری صنعت نفت
با به‌کارگیری رویکرد تفکر نرم و مدل نگاشت شناختی». *مدیریت منابع انسانی در صنعت نفت*. ۵ (۲۰)،
صص ۱۸۱ - ۲۰۰

حسینی، معصومه و همکاران (۱۳۹۲). «طراحی الگوی تضمین کیفیت آموزش تربیت‌بدنی در نظام
آموزش از راه دور». *نشریه پژوهش‌های کاربردی در مدیریت ورزشی*، دوره ۲، شماره ۶، صص ۱۱۹-
۱۳۵

خراسانی، اباصلت. (۱۳۸۷). *طراحی الگوی بررسی کیفیت دانشگاه‌های دولتی ایران بر اساس
مدل‌های رایج کیفیت*، رساله دکتری، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی.

رحیمی، حسین. محمدی، رضا و هاشمی‌پرست، سید مقتدی. (۱۳۸۱). «تضمین کیفیت در آموزش
عالی: مفاهیم، اصول، تجربیات»، مجموعه مقالات پنجاه و یکمین نشست رؤسای دانشگاه‌ها و مراکز
علمی و تحقیقاتی، نشر همایش توسعه مبتنی بر دانایی.

سراجی، فرهاد. (۱۳۹۰). «ارائه چارچوبی برای ارزشیابی کیفیت آموزش در دانشگاه‌های
الکترونیکی». پنجمین همایش "ارزیابی کیفیت در نظام دانشگاهی" دانشگاه تهران- پردیس
دانشکده‌های فنی، اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۰.

سلیمی، قاسم. آذین، رضا و کسکه، شهاب. (۱۳۸۸). «ارزیابی کیفیت در دانشگاه: کاربرد ارزیابی
درونی در برنامه‌ریزی توسعه دانشگاهی»، مجموعه مقاله‌های همایش ملی نظارت و ارزیابی آموزش
عالی، جلد اول. صص ۲۳۷-۲۶۴.

سیاری، مجید. (۱۳۷۸). شبکه جهانی تضمین کیفیت در نظام آموزش عالی. تهران: نشر مهر
سبحان.

عباسیان، غلامرضا. رستم‌زاده طرقله، عباس. (۱۳۹۳). «بررسی کیفیت برنامه آموزشی دانشگاه
افسری امام علی (ع) با تأکید بر مؤلفه‌های ثانویه». *فصلنامه مدیریت نظامی*. شماره ۵۴، سال چهاردهم،
صص ۷۱ - ۱۰۰.

عماد زاده، مصطفی. (۱۳۷۲). «عوامل مؤثر در بهبود کیفیت تدریس»، *فصلنامه دانش مدیریت*.
شماره ۲۹. صص ۲۷ - ۴۳

عنایتی نوین‌فر، علی. یوسفی افراشته، مجید. صیامی، لیلا و جواهری دانشمند، محمد (۱۳۹۰).

«ارزیابی کیفیت خدمات آموزشی دانشگاه پیام نور همدان بر اساس مدل سروکوآل» فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۶۱، صص ۱۳۵-۱۵۱

فراست‌خواه، مقصود، بازرگان، عباس و قاضی طباطبایی، محمود. (۱۳۸۶). «تحلیل مقایسه‌ای نظام‌های تضمین کیفیت آموزش عالی در جهان، با تأکید بر بررسی تناسب آن‌ها با زمینه‌های فرهنگی اجتماعی (وجود اشتراک و افتراق در تجربه‌های جهانی)». تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۳(۲)؛ صص ۱-۲۱.

فلاح، محمد. رشادت جو، حمیده. قورچیان، نادر قلی. (۱۳۹۷). «ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت در نظام آموزش عالی نظامی در مطالعه موردی یک سازمان نظامی». فصلنامه مدیریت نظامی، سال هجدهم، شماره ۴، صص ۸۶-۱۰۹.

گلزاری، زینب. کیامنش، علیرضا. قورچیان، نادر قلی و جعفری، پریش. (۱۳۸۹). «تدوین و اعتبارسنجی الگوی پیشنهادی ارزشیابی کیفیت درونی یادگیری در نظام آموزش عالی کشور». دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی در آموزش عالی. سال اول، شماره ۱، صص ۱۶۰-۱۸۵.

محسن‌زاده کریمی، ساناز. ادیب، یوسف. حسینی، محمدحسین. (۱۳۹۱). «مقایسه عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزشی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز از دیدگاه استادان و دانشجویان». فصلنامه علوم تربیتی، سال ۵، شماره ۱۸، صص ۱۲۱-۱۳۶.

محمدی، رضا و همکاران. (۱۳۹۳). «ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی (مفاهیم، اصول، روش‌ها و معیارها)». فصلنامه مطالعات اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، دوره ۴، شماره ۸، صص ۹۵-۱۳۷.

مطهری‌نژاد، حسین، قورچیان، نادر قلی. جعفری، پریش، یعقوبی، محمد. (۱۳۹۱). «استانداردهای تضمین کیفیت آموزش مهندسی در ایران: رویکردی جهانی»، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، شماره ۵۴، صص ۲۱-۴۲

موحدی، رضا. شیرخانی، مریم. طالبی، بهاره. (۱۳۹۶). «بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان (مطالعه موردی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا)». نامه آموزش عالی. دوره ۱۰، شماره ۳۷، صص ۷۹-۱۱۰

نیستانی، محمدرضا. (۱۳۸۸). «برنامه‌ریزی آموزش بهبود کیفیت آموزش و پژوهش در مراکز آموزش عالی جهاد کشاورزی بر اساس نتایج ارزیابی». مجموعه مقالات آموزش‌های علمی کاربردی. سال سوم. شماره نهم. صص ۷۵-۹۰.

هویدا، رضا و مولوی، حسین (۱۳۸۷). «فرآیند بهبود کیفیت آموزشی از نظر اعضای هیئت‌علمی

Abdous, M. (۲۰۱۲). E-learning quality assurance: a process-oriented lifecycle model. *Quality Assurance in Education*. Vol. ۲۷ No. ۳. pp. ۲۸۱-۲۹۵.

Adelabu, Modupe Adeola and Akinwumi, Femi Sunday (۲۰۰۰). Factors affecting academic quality in Nigerian universities. *Journal of the World Universities Forum*, Volume ۱, Issue ۵, pp. ۴۷-۲۲.

Khan, B. H., Smith, H. L. (۲۰۱۱). Student evaluation instrument for online programs. In B. H. Khan (Ed.), *Flexible learning*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Publications. pp. ۳۶۷-۳۷۴.

Turab-Nkhosi, D. & Marshall, S. (۲۰۰۹). Quality management in course development and delivery at the University of the West Indies Distance Education Centre. *Quality Assurance in Education*. ۲۷(۳), pp ۲۸۰-۲۶۶.

Angelevski, S., Hadzi-Janev, M. (۲۰۱۴). Contemporary Challenges in the Military Education – Macedonian Military Academy in the Context, *Journal Contemporary Military Challenges*, ۰۶, ۲۰۱۴ - ۱۶ (۲): p. ۵۶ - ۴۱

Angelevski, S., Smileski, P., Popovski, O. (۲۰۱۱) Reforms in the System of Military Education as Part of the Euro-Atlantic Integration Processes, *International Scientific Conference, Record of Proceedings*, ۲: p. ۳۸۷ - ۴۱۱

Angelevski, S., Hadzi-Janev, M., Popovski, O. (۲۰۱۲). Developing Skills For Critical Thinking in the Process of Security Problem Solving, *International Scientific Conference, Record of Proceedings*, (۱): p. ۳۷۹ - ۹۱

Gilman, E., Herold, D.E., eds., (۲۰۰۲). *The Role of Military Education in the Restructuring of Armed Forces*. NATO Defence College, Rome Gjozo, K., Zlatkov, V., Mitkovska - Trendova, K. (۲۰۱۱). Models for Military Decision Making in the Army and NATO, *Contemporary Macedonian Defense*, ۲۲: p. ۹۳ - ۰۰۹

Djozo, K., Dimitrovska, A., Angeleski, S. (۲۰۱۴). Evaluation of the Contents of Military Education according to the Needs of the Contemporary Military Missions. *International Scientific Conference, Records of Proceeding*, (۲): p. ۵۴۰ - ۵۳

Law for the Military Academy ۲۰۰۸, the Republic of Macedonia, Official paper No. ۳۵ on the ۰۵, ۰۷, ۲۰۰۸

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی